

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2025.5>

А. Боровик,

доктор юридичних наук, доцент,
віце-президент з наукової роботи
Науково-дослідного інституту публічного права
ORCID ID: 0000-0003-1834-404X

К. Шкарупа,

доктор юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту публічного права
ORCID ID: 0000-0002-1816-3559

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НОТАРІУСІВ

Актуальність теми. Нотаріат є критичною ланкою правопорядку й цивільного обігу, адже від безперервності та передбачуваності нотаріальних дій залежить дійсність правочинів, стабільність майнових і сімейних відносин, доступ громадян та бізнесу до юридично значущих послуг. У цих умовах соціальний захист нотаріусів постає як елемент інституційної спроможності держави забезпечувати правову визначеність. Саме тому дослідження національних механізмів соціального забезпечення осіб нотаріальної професії має не прикладний, а системоутворюючий характер.

Нотаріус виконує делеговані державою повноваження, але діє в межах самостійної професійної практики, несе підприємницькі, професійні та соціальні ризики, відповідає за власну життєздатність як суб'єкта надання послуг. Такий дуалізм статусу зумовлює особливу структуру соціальних гарантій, які мають водночас підтримувати професійну незалежність і забезпечувати безперервність публічно значущої функції.

На практиці національне правове регулювання сформоване як змішана

модель, оскільки інструменти загальнообов'язкового державного соціального страхування співіснують із спеціальними професійними гарантіями, зокрема тими, що реалізуються через органи самоврядування та обов'язкове страхування професійної відповідальності. Виклики воєнного часу вказали на ще одну чутливу площину – потребу у правових механізмах гарантування безперервності нотаріальної послуги за підвищених професійних і соціальних ризиків.

Вищевказане у сукупності вимагає загальнотеоретичної характеристики особливостей національного правового регулювання соціального захисту нотаріусів з метою виявлення його принципів, структури, інструментарію та прогалин, формулювання критеріїв правової визначеності й передбачуваності, здатних забезпечити стійкість професії та неперервність нотаріальної функції в звичайних і кризових умовах.

Стан дослідження. У вітчизняній науці питання національного правового регулювання соціального захисту нотаріусів опрацьоване нерівномірно й точково. Окремі аспекти даної

тематики висвітлювалися в роботах таких вчених: В.А. Багрій, О.Г. Буглак, К.В. Гнатенко, С.М. Дунаєвська, М.І. Іншин, О.Л. Кучма, Л.М. Сіньова, Д.І. Сіроха, В.Г. Шишленко, К.В. Шкарупа, О.М. Ярошенка та ін., однак здебільшого в межах загальних підходів до соціального забезпечення самозайнятих, а щодо безпосередньо нотаріусів, то вони висвітлені досить хаотично, що й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є аналіз та характеристика особливостей національного правового регулювання соціального захисту нотаріусів.

Виклад основного матеріалу. Конституція України визначає фундаментальні засади соціального захисту населення загалом. Так, згідно статті 46 право на соціальний захист, статті 49 – право на охорону здоров'я і медичну допомогу, статті 43 – право на працю та відпочинок, у поєднанні з принципами рівності та не дискримінації, фіксують універсальність гарантій для всіх, хто здійснює нотаріальну діяльність – незалежно від форми її організації (державний чи приватний нотаріат) [1]. Для дуального статусу нотаріуса це означає конституційно гарантоване включення до систем загальнообов'язкового страхування й доступ до базових соціальних послуг за рахунок публічних фондів і бюджетних програм, а також заборону звуження змісту та обсягу набутих прав і обов'язок держави визначити прозорі джерела фінансування, порядок обліку внесків, критерії участі та умови надання допомоги. Конституція України одночасно окреслює межі дискреції регулятора. Так, диференціація режимів для нотаріусів можлива виключно за об'єктивними й пропорційними підставами, а будь-які обмеження в надзвичайних умовах не можуть нівелювати сутність соціальних прав.

Закон України «Про нотаріат» фіксує базовий статус професії, розмежовує державну й приватну форми

здійснення діяльності, визначає інститути самоврядування та встановлює спеціальні запобіжники безперервності публічно значущої послуги через правові режими допуску, зупинення й припинення права на зайняття нотаріатом [2]. Ключовим елементом є прямий обов'язок приватного нотаріуса мати чинний договір страхування цивільно-правової відповідальності із визначеною мінімальною страховою сумою згідно статті 28 даного Закону України, а також зв'язок невиконання цього обов'язку з негайними заходами впливу у вигляді тимчасового зупинення права на діяльність згідно ст. 29-1.

Дані норми знімають із нотаріуса частину професійних ризиків через обов'язкове страхування відповідальності, щоб він не втрачав платоспроможність і міг сплачувати внески та отримувати соціальні гарантії, а також забезпечують безперервність нотаріальних послуг і довіру до документів, що важливо для реалізації прав громадян. Водночас Закон України «Про нотаріат» пов'язує професійний статус із соціальним, фінансовим і податковим регулюванням, адже факти допуску, зупинення чи припинення діяльності стають підставами для обліку внесків, підтвердження стажу, участі в страхуванні та отримання підтримки під час перерв у роботі.

Закон України «Про страхування» виконує роль рамкового акта, який оновив правила функціонування страхового ринку та безпосередньо впорядкував правову структуру договорів страхування цивільної відповідальності нотаріусів [3]. Для національної моделі соціального захисту це означає підвищені вимоги до платоспроможності й резервів страховиків, нагляд НБУ, обов'язкове розкриття переддоговірної інформації, стандарти належних продажів, уніфіковані умови виплат і врегулювання збитків, можливість укладання електронних полісів, а також посилені процедури ідентифікації клієнта. У практиці но-

таріату такий режим перерозподіляє професійні ризики, забезпечує передбачуваність страхової суми та строків виплати, підвищує вимоги до якості страховика і змісту полісу, що безпосередньо підтримує безперервність нотаріальної послуги й спроможність нотаріуса виконувати соціальні зобов'язання (сплата внесків, підтвердження стажу, участь у системах страхування). Водночас даний Закон України синхронізує «нотаріальне» страхування з галузевими приписами Закону «Про нотаріат», а саме факт наявності чи відсутності чинного полісу стає юридично значущим для доступу до професії та режимів зупинення діяльності, а стандартизовані страхові дані придатні для цифрової інтеграції з державними й професійними реєстрами.

Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» є фінансовим аспектом вступу нотаріуса в систему соціального захисту, адже приватний нотаріус виступає платником ЄСВ як самозайнята особа, сплачуючи внесок за себе, а за наявності працівників – ще й як роботодавець (нараховує та сплачує внесок за найманих) [4]. Даний Закон України визначає коло платників, базу нарахування, мінімальний розмір внеску та строки сплати, встановлює облік у реєстрах і відповідальність за порушення. Регулярна сплата формує страховий стаж і відкриває доступ до передбачених законом видів забезпечення, наприклад пенсійних і страхових виплат, допомог у разі тимчасової непрацездатності тощо, коли прострочення породжує борг, штрафні санкції та розриви у стажі. Для права соціального забезпечення це означає, що дуальний статус нотаріуса безпосередньо підв'язаний під персональний обов'язок фінансувати власне соціальне страхування через ЄСВ і, за потреби, забезпечувати страхові права працівників. Відповідно, саме виконання норм даного Закону України гарантує

безперервність страхового покриття та реальну реалізацію соціальних прав у межах національної моделі.

Податковий кодекс України для нотаріуса фіксує статус особи, що здійснює незалежну професійну діяльність, а не підприємця на спрощеній системі [5]. Тобто окрему логіку обліку доходів та витрат, визначення податкової бази і порядку звітування, а також коректне формування страхового доходу для нарахування ЄСВ. Неможливість застосування єдиного податку унеможливорює зниження бази соціальних внесків і узгоджує податкові та страхові дані. Фіскальні правила тут виконують соціальну функцію, а саме забезпечують прозору зв'язку між реальним доходом нотаріуса та обсягом його участі у системі соціального страхування, що прямо впливає на права на виплати.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» для приватного нотаріуса є мірилом страхового стаж, оскільки стаж зараховується за періоди, коли сплачено ЄСВ не нижче мінімального внеску [6]. Правила обчислення стажу та визначення права на пенсію прив'язані до регулярності і повноти внесків, що стимулює безперервність участі в системі. Адміністрування здійснює Пенсійний фонд України, який акумулює дані про сплату й стаж у персоналізованих реєстрах. У підсумку пенсійні гарантії нотаріуса є прямою функцією його платіжної дисципліни та документального підтвердження внесків.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» визначає коло застрахованих осіб і види забезпечення, зокрема допомога по тимчасовій непрацездатності, вагітності та пологах, а також порядок підтвердження страхових випадків і виплат [7]. Приватний нотаріус входить до системи як самозайнята особа за умови сплати ЄСВ, що відкриває доступ до матеріального забезпечення в межах закону. Передбачено

механізми добровільної участі та докупівлі окремих періодів, що дозволяє вирівняти стаж за перерв діяльності. На доповнення слід зазначити, що починаючи з 2023 року адміністрування консолідоване в ПФУ, що спростило маршрути виплат і уніфікувало перевірки.

Відповідно до положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» реальна виплата можлива здебільшого після припинення незалежної професійної діяльності, офіційної реєстрації статусу безробітного та за умов наявності страхових підстав [8]. Самозайняті зазвичай не сплачують внески за себе до цього виду страхування, натомість роботодавці сплачують за найманих працівників нотаріуса. Даний Закон України підтверджує багатовидовість соціального страхування і різні канали доступу залежно від статусу. Для нотаріуса практичне значення обмежене, однак архітектурно це елемент цілісної системи гарантій.

Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» забезпечує завдяки програмі медичних гарантій рівний доступ до визначеного пакета медичних послуг незалежно від форми зайнятості чи наявності роботодавця [9]. Для приватного нотаріуса це означає гарантований мінімум медичних послуг за рахунок публічних фінансів і інтеграцію в eHealth-маршрути без додаткових статусних умов. Медичні гарантії доповнюють страхові механізми і знижують соціальні ризики, пов'язані з тимчасовою непрацездатністю, відновленням працездатності та профілактикою.

Відповідно до КЗпП України [10] та Закону України «Про відпустки» [11] у державних нотаріальних конторах на нотаріуса поширюються загальні трудові гарантії: оплата праці, охорона праці, гарантії для мобілізованих, відпустки (щорічні, соціальні, додаткові). Якщо приватний нотаріус наймає пра-

цівників, на цих осіб також діє повний трудовий режим, включно з оплатою лікарняних за рахунок соцстраху та дотриманням відпускних стандартів. Таким чином, сам нотаріус реалізує соціальні права через участь у системі ЄСВ, а його персонал – через трудове законодавство та страхування найманих працівників. Відповідна конструкція підтримує безперервність послуг і водночас забезпечує соціальну захищеність усіх учасників нотаріальної практики.

Отже, до особливостей національного правового регулювання соціального захисту нотаріусів можна віднести наступні: 1) двоїстість правового статусу суб'єкта соціального забезпечення – поєднання приватного нотаріуса як самозайнятої особи (податково-страховий режим незалежної професійної діяльності) і державного нотаріуса чи найманих працівників – як суб'єктів трудового права, що породжує різні канали входу до соціальних гарантій і вимагає координації; 2) спеціальний нотаріальний обов'язок страхування професійної відповідальності. На відміну від більшості вільних професій, обов'язок і мінімальні параметри страхування закріплені в спеціальному законодавстві, а порушення прямо корелює з допуском до діяльності, що створює квазі-соціальний бар'єр; 3) ЄСВ у соціальному страхуванні самозайнятого нотаріуса. Обов'язок особистої сплати ЄСВ забезпечує страховий стаж і доступ до виплат. Також доцільно зауважити, що додатково діє інструмент добровільної участі/докупівлі стажу; 4) універсальність медичних гарантій поза трудовим аспектом. Право на гарантований пакет Національної служби здоров'я України поширюється на нотаріусів незалежно від трудового статусу, а медична складова соціального захисту не замикається на роботодавцях; 5) професійне самоврядування як елемент соціальної структури. Закріплене у Законі України «Про нотаріат» самоврядування виконує регулятивно-дисциплінарну

функцію, а також забезпечує інституційну спроможність до взаємодопомоги або підвищення стандартів безпеки послуг, що має соціальний вимір (клієнт і сам нотаріус як бенефіціари).

Висновки. Узагальнюючи проведений аналіз, можемо підсумувати, що сучасне національне правове регулювання соціального захисту нотаріусів постає як змішана, функціонально спроможна, але структурно фрагментована конструкція права соціального забезпечення, що поєднує загальнообов'язкове державне страхування з професійними гарантіями, реалізованими через органи самоврядування та механізми обов'язкового страхування відповідальності. Визначальним чинником побудови цієї моделі є дуальний статус нотаріуса, що передбачає поєднання публічних повноважень із приватною організацією праці, який вимагає спеціальних процедурних запобіжників безперервності нотаріальної послуги, чіткої ієрархії суб'єктів регулювання та розмежування їхньої компетенції.

Оптимальною траєкторією розвитку соціального законодавства у даній сфері в подальшому є кодифікація та прийняття рамкового акта, який би систематизував джерела, встановив єдині правила фінансування, приміром, ЄСВ, професійні фонди, страхові внески, процедури доступу й підтвердження прав, інтегрував цифрові реєстри державних і професійних інституцій, закріпив стандарти аудиту та нагляду, а також запровадив спеціальні правові режими на період надзвичайних ситуацій і воєнного стану.

Стаття присвячена комплексному аналізу національного правового регулювання соціального захисту нотаріусів в Україні. Розкрито зміст чинних нормативно-правових актів, що визначають особливості правового статусу нотаріусів у контексті системи соціального забезпечення. Встановлено, що сучасна модель національного регу-

лювання має змішаний характер, поєднуючи елементи загальнообов'язкового державного соціального страхування з професійними гарантіями, які реалізуються через інститути нотаріального самоврядування та механізми обов'язкового страхування професійної відповідальності. З'ясовано, що відсутність єдиного системоутворюючого акту у сфері соціального забезпечення нотаріусів зумовлює фрагментарність і розпорошеність правового регулювання. Дана ситуація породжує колізійність правозастосування, правову невизначеність щодо обсягів соціальних гарантій та неоднакове трактування їхнього змісту. Наголошено на проблематиці функціонування соціальних гарантій нотаріусів в умовах воєнного стану, коли ризики професійної діяльності істотно зростають, а правові механізми компенсації залишаються недостатньо адаптованими. Сформульовано перелік особливостей національного правового регулювання соціального захисту нотаріусів і охарактеризовано роль та сутність кожної з них. У підсумку обґрунтовано, що вдосконалення національної системи соціального захисту нотаріусів потребує кодифікації правових норм, посилення ролі професійного самоврядування у гарантуванні соціальних прав та розроблення єдиної концепції інтеграції спеціальних і загальних соціальних інститутів у межах національної правової системи. Зроблено висновок, що сучасне національне правове регулювання соціального захисту нотаріусів постає як змішана, функціонально спроможна, але структурно фрагментована конструкція права соціального забезпечення, що поєднує загальнообов'язкове державне страхування з професійними гарантіями, реалізованими через органи самоврядування та механізми обов'язкового страхування відповідальності. Ви-

значальним чинником побудови цієї моделі є дуальний статус нотаріуса, що передбачає поєднання публічних повноважень із приватною організацією праці, який вимагає спеціальних процедурних запобіжників безперервності нотаріальної послуги, чіткої ієрархії суб'єктів регулювання та розмежування їхньої компетенції.

Ключові слова: соціальний захист, нотаріус, соціальні права, соціальне забезпечення, правове регулювання, соціальне законодавство, національне законодавство.

Borovyk A., Shkarupa K.
General theoretical characteristics of the features of the national legal regulation of social protection of notaries

The article is devoted to a comprehensive analysis of the national legal regulation of social protection of notaries in Ukraine. The content of the current regulatory legal acts that determine the features of the legal status of notaries in the context of the social security system is disclosed. It is established that the modern model of national regulation is of a mixed nature, combining elements of mandatory state social insurance with professional guarantees, which are implemented through the institutions of notarial self-government and mechanisms of mandatory professional liability insurance. It is found that the absence of a single system-forming act in the field of social security of notaries causes fragmentation and dispersion of legal regulation. This situation gives rise to conflicting law enforcement, legal uncertainty regarding the scope of social guarantees and unequal interpretation of their content. The issue of the functioning of social guarantees of notaries in conditions of martial law is emphasized, when the risks of professional acti-

vity significantly increase, and legal mechanisms of compensation remain insufficiently adapted. A list of features of the national legal regulation of social protection of notaries is formulated and the role and essence of each of them is characterized. As a result, it is substantiated that improving the national system of social protection of notaries requires codification of legal norms, strengthening the role of professional self-government in guaranteeing social rights, and developing a single concept of integration of special and general social institutions within the national legal system. It is concluded that the modern national legal regulation of social protection of notaries appears as a mixed, functionally capable, but structurally fragmented construction of social security law, combining mandatory state insurance with professional guarantees implemented through self-government bodies and mechanisms of mandatory liability insurance. The determining factor in building this model is the dual status of a notary, which involves the combination of public powers with a private organization of labor, which requires special procedural safeguards for the continuity of notarial services, a clear hierarchy of regulatory entities and the delimitation of their competence.

Key words: social protection, notary, social rights, social security, legal regulation, social legislation, national legislation.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 39. ст.383.
3. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 12–13. ст. 28.

4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 2–3. ст. 11.

5. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. ст.112.

6. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49-51. ст. 376.

7. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 46–47. ст. 403.

8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 № 1533-III.

9. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. ст.31.

10. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971 р. Додаток до N 50.

11. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 2. ст. 4.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Дата надходження статті: 20.09.2025

Дата прийняття статті: 06.10.2025

Опубліковано: 24.11.2025

